

УДК 343.321

DOI: 10.31733/17-03-2023-326-328

Сергій ШЕВЧЕНКО

директор Навчально-наукового
інституту заочного навчання
та підвищення кваліфікації
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ШПИГУНСТВО

24 лютого 2022 р. терористичний російський режим розгорнув повномасштабну війну проти нашої Батьківщини. Кожен день російської агресії супроводжується масовими кримінальними правопорушеннями на території України, лівова частина з яких належить до числа злочинів проти основ національної безпеки України.

Відповідно до Закону України від 21.06.2018 № 2469-VIII «Про національну безпеку України» національна безпека – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [4].

Чинний КК України передбачає ряд складів кримінальних правопорушень, які прямо або опосередковано посягають на національну безпеку [6, с. 68]. Серед них і таке суспільно небезпечне діяння як шпигунство (ст. 114 КК України).

Останніми роками спостерігається тривожна динаміка щодо поширення випадків вчинення актів шпигунства. Зокрема, у 2020 р. було зареєстровано 6 випадків вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 114 КК України, в яких 1 особі вручено повідомлення про підозру, у 2021 р. – 9 актів деліктної поведінки даного виду (що на 33 % більше, ніж у попередньому звітному періоді), 4 особам вручено повідомлення про підозру, у 2022 р. – 40 випадків (що на 77,5 % більше, ніж у попередньому році), в яких 6 особам вручено повідомлення про підозру [3].

Таким чином, з 2020 р. кількість зареєстрованих випадків шпигунства зросла на 85 % (при цьому припускаємо, що, враховуючи високий рівень латентності даного кримінального правопорушення, кількість випадків вчинення шпигунства набагато перевищує офіційні статистичні дані). Не в останню чергу така сумна динаміка пов'язана з підготовкою та розв'язанням російською федерацією тотальної війни проти нашої держави. Зрозуміло, що переслідуючи відповідні цілі представники держави-терориста «полюють» та відомості, що становлять державну таємницю.

У таких умовах отримання відповідної інформації державою-терористом несе особливо високий ступінь суспільної небезпеки, адже кожний випадок вчинення зазначеного діяння може призвести до складних наслідків на фронті або на міжнародній політичній арені. Проаналізуємо детальніше склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 114 КК України.

Станом на сьогоднішній день названа норма складається з двох частин. Ч. 1 ст. 114 передбачає покарання у виді позбавлення волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої за передачу або збирання з метою передачі іноземній державі, іноземній організації або їх представникам відомостей, що становлять державну таємницю, якщо ці дії вчинені іноземцем або особою без громадянства [2].

Як вдало зазначають автори навчального посібника «Кримінальне право України: Особлива частина» (за ред. В.В. Сташиса та В.Я. Тація), безпосереднім об'єктом шпигунства виступає зовнішня безпека України [1, с. 31].

Повністю погоджуємось із даним умовиводом, адже особа, яка вчиняє шпигунство, апріорі прямо посягає на таку складову національної безпеки, як зовнішня безпека.

Як слідує з диспозиції ч. 1. ст. 114 КК України, предметом злочину, передбаченого ст. 114 КК України виступають відомості, що становлять державну таємницю.

Об'єктивна сторона цього кримінального правопорушення характеризується такою ознакою, як суспільно небезпечне діяння у формі дії – передача іноземній державі,

іноземній організації або їх представникам відомостей, що становлять державну таємницю або збирання відповідної інформації (в останньому випадку обов'язковою є наявність такої суб'єктивної ознаки, як мета – подальша передача зібраних відомостей відповідним суб'єктам) [5, с. 403].

Суб'єкт шпигунства належить до числа спеціальних – ним може виступати виключно представник іншої держави (громадянин, підданий) або особа без громадянства (апатрид).

Враховуючи той факт, що шпигунство відноситься до числа злочинів з формальним складом, суб'єктивна сторона даного кримінального правопорушення характеризується виною у формі умислу, вид умислу – прямиї [7, с. 179].

Без сумніву, відповідний акт деліктної поведінки несе високий ступінь суспільної небезпеки, адже заподіює непоправної шкоди національній безпеці України. Відтак, вважаємо той факт, що злочин, передбачений ст. 114 КК України віднесено до числа особливо тяжких – виправдане рішення з боку законодавця. Переконані, що страх отримання покарання у виді позбавлення волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років – доволі потужна мотивація для потенційного кримінального правопорушника для того, що відмовитись від вчинення суспільно небезпечного діяння.

Ч. 2 ст. 114 КК України передбачає звільнення від кримінальної відповідальності для осіб, які припинили шпигунство та добровільно повідомили органи державної влади про вчинене, якщо внаслідок цього і вжитих заходів було відвернено заподіяння шкоди інтересам України [2].

Думається, таке рішення також є цілком виваженим та необхідним, адже у випадку вчинення особою діянь, перелічених у ч. 2 ст. 114 КК України, не тільки відвертається шкода, яка могла бути заподіяна інтересам України, але і, навпаки – держава отримує цінну інформацію щодо неправомірних задумів інших держав, іноземних організацій або їх представників, що дає їй можливість підготуватися до нових актів протиправної поведінки або навіть розкрити задуми агресивно налаштованої держави чи іноземної організації.

Таким чином, чинна редакція ст. 114 КК України складається всього з двох частин, при цьому ч. 2 являє собою заохочувальну норму. Водночас, як було сказано вище, в умовах воєнного стану ступінь суспільної небезпеки даного діяння суттєво зростає, тому, на нашу думку, доречно за аналогією зі ст. 113 КК України передбачити кваліфікований склад шпигунства – вчинення того самого діяння в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту.

Отже, враховуючи викладене, пропонуємо ст. 114 «Шпигунство» КК України викласти в наступній редакції:

«1. Передача або збирання з метою передачі іноземній державі, іноземній організації або їх представникам відомостей, що становлять державну таємницю, якщо ці дії вчинені іноземцем або особою без громадянства, -

караються позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої.

2. Ті самі діяння, вчинені в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту, - караються позбавленням волі на строк п'ятнадцять років або довічним позбавленням волі, з конфіскацією майна.

3. Звільняється від кримінальної відповідальності особа, яка припинила діяльність, передбачену частиною першою або другою цієї статті, та добровільно повідомила органи державної влади про вчинене, якщо внаслідок цього і вжитих заходів було відвернено заподіяння шкоди інтересам України».

Перспективним напрямком подальших наукових пошуків вважаємо дослідження об'єктивних та суб'єктивних ознак інших кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України.

1. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., переробл. і допов. X. : Право, 2010. 608 с.

2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

3. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування // Офіс Генерального прокурора: офіційний вебсайт. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=223336.

4. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII // База даних

«Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

5. Шаблистий В.В. Окремі питання кримінально-правового забезпечення воєнної безпеки людини та безпеки військової служби. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2013. № 2. С. 400–406.

6. Шевченко С. І. Окремі аспекти правового регулювання забезпечення публічного порядку в Україні. Науковий вісник публічного та приватного права. 2016. № 6. С. 68–71.

7. Юнін О.С. Мотив як ознака суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. Науковий вісник публічного та приватного права. 2020. Випуск 3. Том 2. С. 178–184.

УДК 343.7

DOI: 10.31733/17-03-2023-328-330

Тетяна БОРИСЕНКО

ад'юнкт кафедри

кримінального права та кримінології

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 2012 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

З 24 лютого 2022 року Україна протистоїть збройній повномасштабній агресії з боку Росії. У зв'язку з цим, в нашій країні введено воєнний стан.

В Україну з Європи та інших країн прямують вантажі з гуманітарною допомогою (медикаменти, засоби гігієни, продукти харчування, паливо, одяг, взуття, засоби індивідуального захисту та інше). Метою такої допомоги є: забезпечення національної безпеки і оборони в умовах воєнного стану.

03 квітня 2022 року набрав чинності Закон України від 24 березня 2022 року № 2155-ХІ «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги».

Вказаним Законом КК України доповнено статтею 201² «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги». [1]

Так, стаття 201² КК України має три частини, диспозиція яких передбачає наступні дії:

1. Продаж товарів (предметів) гуманітарної допомоги або використання благодійних пожертв, безоплатної допомоги або укладання інших правочинів щодо розпорядження таким майном, з метою отримання прибутку, вчинені у значному розмірі.

2. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою з використанням службового становища, або у великому розмірі.

3. Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені організованою групою або в особливо великому розмірі, або під час надзвичайного або воєнного стану.

У примітці зазначено, що дії, передбачені цією статтею, вважаються вчиненими у значному розмірі, якщо загальна вартість такої гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги у триста п'ятдесят і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян; у великому розмірі - якщо загальна вартість товарів, безоплатної допомоги або грошової допомоги у тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян; у особливо великому розмірі - якщо загальна вартість товарів, безоплатної допомоги або грошової допомоги у три тисячі і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. [2]

З об'єктивної сторони ст. 2012 КК відноситься до кримінальних правопорушень з матеріальним складом. Тому, крім діяння (продаж товарів (предметів) гуманітарної допомоги, використання благодійних пожертв, безоплатної допомоги, укладання інших правочинів щодо розпорядження таким майном), обов'язковими її ознаками є матеріальна складова – прибуток у значному розмірі, а також причинний зв'язок між діями та наслідками.